

Рябова Н.В. Мовно-стилістичне використання музичної термінології в поезіях Ліни Костенко // «Південний архів» (філологічні науки). Випуск 1. – Херсон. – 1998. – С. 105-108.

УДК 808.3-413

Рябова Н.В.

МОВНО-СТИЛІСТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ МУЗИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ПОЕЗІЯХ ЛІНИ КОСТЕНКО

Багатство української поезії останніх десятиліть, неухильне розорення її образно-тематичних обріїв не можливо розглядати без урахування тих нових зрушень, які відбулися в її лексичному складі. Зокрема йдеться про широке залучення термінології до поетичного лексикону поетів, що дебютували в кінці 50-х на початку 60-х років. Це явище стало майже нормою, оскільки період становлення і розквіту їх юрчості тісно пов'язаний з новим, вищим рівнем розвитку науки і техніки.

На особливу увагу заслуговує музична термінологія, широко вживана з поетичних творів Ліни Костенко, талановитої поетеси сучасності. Відтворюючи складне, повне драматичних суперечностей життя людини ХХ століття, Л.Костенко поринає в атмосферу музики, яка зіставлена в її творчості широким асортиментом слів на позначення музичних термінів. Це і назви музичних інструментів (скрипка, віолончель, арфа), професії, спеціальності, амплуа (кобзар, лірник, шансонье), назви співацьких голосів (бас, сопрано, мецо), музичні колективи та групи (оркестр, хор), терміни нотного письма (скрипковий ключ, фа, ля, тон), прізвища композиторів (Ліст, Шуберт, Моцарт) і т.д. Потрапляючи у поетичний контекст, терміни втрачають свою стилістику замкненість і, за висловом О.О.Реформатського, "загоряються стилістично", набувають невластивого їм раніше експресивного та емоційного забарвлення, виступають, поєднуючись із традиційною поетичною лексикою, у ролі складових елементів тропів і художніх образів. Саме таким є використання більшості музичних термінів у поетичній творчості Ліни Костенко. Звичайний предметний світ викликає у поетеси асоціації з поняттями музичної культури: "біла симфонія снігу пливла над щоглами лісу", "б'є в тамбурині осені горіх", "кладуть вітри смичок на тятиву", "гудуть стовпи гавайською гітарою" тощо. Чимало лексем на позначення музичних термінів застосовується поетесою у їх прямому значенні, "такі були у іволг голоси", "і на роялі гномик там сидів", "заспівайте дівчині романси". Але номінативна функція музичних термінів у творах Л.Костенко відіграє лише допоміжну роль, адже поезія пишеться не про музичні інструменти, твори чи щось подібне. Ідея віршів лежить в іншій - громадській, філософській, інтимно-психологічній площині, і термінологічне поняття становить лише одну з багатьох підпор, на яких ця ідея тримається, за допомогою яких вона доноситься до читача. Музичний термін, поставлений у невідповідний контекст, у сферу мови, далеку від його безпосереднього призначення втрачає повністю чи частково своє первинне значення і набуває додаткового, переносного. При частковій детермінологізації (що має місце у поетичних творах Л.Костенко) зв'язок терміна з системою музичних понять повністю не поривається і переносне значення термінологічного слова сприймається як тимчасове, викликане його застосуванням у конкретній ситуації. Пряме значення музичного терміна виступає як фон і основа для метафоризованого "відхилення". Наприклад:

... На голови, де, наче солов'ї,
своє гніздо щодня звивають будні,
упав романс, як він любив її
і говорив слова їй незабутні.
...Старий співав без гриму і гримас.
Були слова палкими й несучасними.
О, заспівайте дівчині романс!
Жінки втомились бути прекрасними.
"Пелюстки старовинного романсу" (2, 46).

Музичний термін виступає тут одночасно і в прямому, і в переносному значенні. Романс як одноголосий вокальний твір поетичного змісту з інструментальним супроводом набуває ширшої семантики і сприймається вже як символ справжнього кохання, чистоти і щирості людського почуття. Образ "старовинного романсу" підкреслює різницю між життям сучасників і людей минулих часів, вказує на обмеженість перших і духовне багатство других.

Серед зображально-виражальних засобів, які використовує поетеса у своїх творах, найчастіше зустрічаються метафори та порівняння. Музичних термінів-епітетів у поезіях Л.Костенко майже немає. Подібний факт можна пояснити неординарністю світосприйняття авторки, вибудованого на своєрідній асоціативності та метафоричності мислення. Музичні терміни-порівняння виконують у поезії Ліни Костенко найрізноманітніші функції. Це і пізнання навколишнього середовища, його естетизації, і розкриття філософських проблем, і відтворення явищ природи, передачі людських почуттів. Для творчості Ліни Костенко характерні прості (непоширені) порівняння, в яких додатковий предмет пише називається або характеризується двома-трьома словами. Це можна пояснити лаконічністю, стислістю, конкретністю художнього почерку поетеси. Наприклад. Поезія - це свято, як Любов. О. то не є розмовка побутова. А що не знаю. Я лиш інструмент в якому плачуть сні мого народу. "Яка різниця - хто куди пішов !" (2; 93)

Метафоричне порівняння "я лиш інструмент" на позначення музичного терміна в реченні виступає іменним складеним присудком і зумовлює заміну прямої назви предмета чи дії назвою переносною. Завдяки введенню цього метафоричного порівняння Л. Костенко характеризує себе через ототожнення з музичним інструментом (знаряддя людської праці, призначене для видобуття музичних звуків), і визначає ту роль, яку вона виконує в житті свого народу, тобто своє покликання як митця.

Л.Костенко широко використовує в своїй творчості засоби метафоризації музичних термінів. Одним з найпоширеніших є антропоморфізація наділення неживих предметів, явищ природи властивостями і якостями живих істот. Так, завдяки метафоризації музичних термінів, природа у творах поетеси виступає в русі, як жива, діюча істота:

Дощі програють по городах гаму

Трусне зелені кучері весна.

"Дощі програють по городах гаму" (2; 137).

В основі метафори, вираженої терміном нотного письма, лежать звукові асоціації. Гама - це "частина звукового ряду в межах октави, в якому ступені ладу йдуть послідовно один за одним у висхідному або низхідному порядку" (3: 14). Темп дощу то прискорений, то уповільнений, уподібнюється до різношвидкісного виконання гами. Наведена метафора є простою, адже у переносному значенні вживається лише одне слово. За допомогою метафоричного обігрування музичних термінів Л.Костенко не тільки створює оригінальні пейзажні картини, а й розкриває внутрішній світ ліричної героїні, передає найтонші порухи жіночої душі:

спини мене отямся і отям

така любов буває раз в ніколи

вона ж промчить над зламанним життям

за нею ж будуть бігти видноколи

вона ж порве нам спокій до струни

вона ж слова поспалює вустами

спини мене спини і схамени...

"Спини мене.." (2.141)

Кохання ліричної героїні пристрасне, жагуче, воно мчить, ламає все на своєму шляху, рве "спокій до струни" Цією метафорою Ліна Костенко передає найвищу напругу людських почуттів, підкреслює всепоглинаючу силу кохання.

Музична лексика відображає багатство творчої уяви поетеси, духовний світ якої розкриває величезні можливості слова-терміна, доводить його багатогранність у поетичному контексті. Введення музичних термінології до системи виражальних та образних засобів Л.Костенко пояснюється не тільки індивідуальними особливостями творчого методу поетеси, а

й "пов'язане з розширенням тематичних обріїв літератури, відображає зміни в мові народу, і сприяє дальшому збагаченій: палітри мовно-зображальних засобів української поезії" (1156).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Карпова В. Термін і художнє слово (термінологічна лексика у мові сучасної української поезії). - К., 1967.
2. Костенко Л. Над берегами вічної ріки. Поезії, -К., 1977.
3. Юцевич Ю. Словник музичних термінів. —К..1971.